

УДК 001:63

ПАДАЛКА
Сергій Семенович,
доктор історичних наук,
професор
Національного педагогічного
університету
ім. М. Драгоманова
(м. Київ)

ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВОЇ РОБОТИ В СИСТЕМІ УКРАЇНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ АГРАРНИХ НАУК

У статті висвітлені передумови та етапи становлення і розвитку Української академії аграрних наук. Наведені матеріали про наукові здобутки її вчених та шляхи їх ефективного впровадження у виробництво.

В статье освещены предпосылки и этапы становления и развития Украинской академии аграрных наук. Приведены материалы о научных достижениях ее ученых и пути их эффективного внедрения в производство.

In the articles lighted up of pre-conditions and stages of becoming and development of the Ukrainian academy of agrarian sciences. Materials are resulted about scientific achievements of its scientists and ways them effective applying in industry.

Аграрна наука має значно тривалу історію у порівнянні з іншими науками.

Починаючи з 1800 р., коли вперше аграрна наука була визнана як така, належне місце в ній посіли питання підвищення продуктивності сільського господарства і технічний прогрес.

Що ж до сучасної доби, то введення таких інновацій як біотехнологія, біоенергетика, генетично модифіковані продукти харчування кардинально змінили саму аграрну науку, саме уявлення про неї. Так, в сучасних умовах головним завданням аграріїв вже є піднесення ефективності сільськогосподарського виробництва із залученням сучасного менеджменту.

Разом з тим, у процесі глобалізації з'являються й такі, приміром, терміни як біоекономіка, що означає інтердисциплінарність наукових підходів. Насамперед, йдеться про взаємодію різних галузей аграрного сектора, адже на нього впливають найрізноманітніші об'єктивні ризики. Це і глобальне

потепління, і виникнення таких хвороб як пташиний грип чи губчаста енцефалопатія.. Науковці-аграрії покликані захистити споживачів сільськогосподарської продукції забезпечити їхнє право на здорове та якісне харчування.

Цінні наукові доробки, багатьом з яких не було аналогів у світі, залягали у шафах. Виробництво освоювало тільки 25–30 відсотків завершених розробок. Часто період між дослідженням і впровадженням тривав 10–12 років.

На розробку і випробування нових сільськогосподарських машин витрачалося 7–8 років, стільки ж часу – на впровадження у виробництво, і це при середньому терміні спрацювання машин 8–10 років. По 10–15 років перебували в процесі районування сортів озимого жита, вівса, проса, зернобобових культур. Не було й належної координації науково-дослідних робіт, її ускладнювала розпорошеність наукових закладів по 13 міністерствах і відомствах.

Україна мала високі здобутки в галузі селекції. У 60-ті рр. ХХ ст. світову славу здобули селекціонери – академіки *П. Лук'яненко*, *В. Ремесло*, *В. Пустовойт*. Вони створили високопродуктивні сорти озимої пшениці, соняшнику з високим змістом олії. Але в наступні роки у цій сфері настав застій, заспокоєність на досягнутому, що дозволило зарубіжним країнам швидко випередити українських вчених.

При здійсненні заходів щодо підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва вчені-аграрії України вивчають здобутки своїх попередників.

Останнім часом привернута увага до наукової спадщини видатного подільського агронома Івана Євгеновича Овсінського. Ще наприкінці ХІХ ст. він розробив нову систему – поверхневе спущування фунту (без відвальне агровиробництво). Працюючи спочатку на Далекому Сході, *І. Овсінський* багато ідей і практичних знань перейняв від китайських землеробів. Повернувшись в Україну, почав працювати у Бессарабії, а згодом у тодішній Подільській

губернії. Увесь свій досвід він втілював у нову систему, на розробку якої пішло 10 років. Система увібрала в себе кращі напрацювання вітчизняної та зарубіжної аграрної думки. Її суть, напрями та форми здійснення відображені у спеціальній книзі (в Російській імперії вона перевидавалась чотири рази).

І. Овсінський радив проводити оранку не глибше, ніж п'ять сантиметрів. Це сприяло високій стійкості посівів як до посухи, так і до надмірного зволоження. Коли у сусідів посіви не сходили, або вигорали, Іван Євгенович збирав чудові врожаї, які вдвічі перевищували тогочасні.

Метод І. Овсінського випробовували продовж кількох років на спеціальних дослідних станціях Півдня України та на Полтавщині. Основою дослідження І. Є. Овсінського став винахід зарубіжними дослідниками речовини, що наповнює клітини рослин - протоплазми. Вивчаючи її рух, науковці дійшли висновку, що існує психічне життя рослин. Вчені довели, що рослини здатні відчувати не лише зовнішні впливи, а також сприймати враження для свого власного рослинного життя. Потім, відповідно до набутих знань, вони керують своїм розвитком, або, як висловлюються науковці, – *внутрішнім* господарством, протоплазма рослини здатна сприймати зовнішній вплив, відчувати власне рослинне життя, переміщуватися з місця на місце. Рослини реагують на температуру, світло, дотик. І. Овсінський, спираючись на світовий науковий досвід, доводить безсумнівну самотність рослин і необхідність з цим рахуватись при догляді за нею. «Перш за все, – писав І. Овсінський, – потрібно вказати, де саме може відбутися зіткнення між самотністю рослини і метою, яку собі ставить господар. І в якому разі рослина, що керується своїм внутрішнім господарством, може довести землероба до розчарування, знищити всі його зусилля та прагнення і дати йому замість очікування вигод самі збитки» [1].

І. Овсінський пояснює, що квіти та плоди рослини реагують на спричинений їм дискомфорт. Якщо ж рослину помістити в абсолютно сприятливе середовище, вона перестане цвісти й плодоносити. У них не було потреби піклуватися про насіння, щоб захиститися від вимирання виду. «Ми

впевнені в тому, що природа усміхається нам цвітінням, повинні знати, що причиною цієї усмішки є біль», – констатує І. Овсінський. Наприклад, виноград, який при достатній кількості сонця та вологи багатих ґрунтів сильно розростається, але не цвіте. Відразу рослини до цвітіння та розмноження вчений пояснює тим, що ці процеси надто виснажують її і, коли немає необхідності турбуватися про збереження роду, рослина від них відмовляється.

Отже, до утворення насіння рослини спонукає боротьба за існування. Тому система землеробства І. Овсінського основана на самостійності рослин, які потрібно садити густо, щоб стимулювати їхню боротьбу за існування, щоб було достатньо місця для доступу сонця і поживних речовин, а також плід був важким, не пристосованим для перенесення вітром на вільні території.

І. Овсінський також доводить доцільність поверхневої оранки. Він аргументовано показує, що традиційна система обробки псує фунт, збіднює його руйнуючи природний устрій. Після глибокої оранки ґрунт потребує підживлення, пушування задля насичення киснем, який видаляється в процесі зникнення злеженого поверхневого шару. Тобто старі способи обробітку фунту призводять до потреби впровадження інтенсивних технологій.

І. Овсінський з сумом жартував, що прибічники традиційних методів агровиробництва нагадують метафізика, що впав у яму і не хотів з неї вилазити за допомогою мотузки, бо цей спосіб занадто простий.

По суті так сталося по відношенню до І. Овсінського. Міністерство землеробства Російської імперії офіційно заявило, що його метод переваг не виявив. А у 1909 р. кафедра агрономії Київського університету розкритикувала його книгу, у якій обґрунтовувалась система поверхневого обробітку ґрунту.

І. Є. Овсінський, принижений і забутий того ж року помер. Та його методика, як і раніше, втілювалась у Полтавській губернії управляючим Еваном, який щорічно мав прекрасні врожаї, незалежно від погодних умов. Він відзначав, що нова система у посушливе літо рятує врожаї, тому наполегливо рекомендував нову методику. Та лише через півстоліття про систему І. Овсінського пригадав один із учених-дослідників. Перевіривши ефективність

без відвального агровиробництва на практиці, він зробив висновок, що невдале його застосування спричинене недотриманням основних рекомендацій Овсінського.

За часів Радянського Союзу ефективність системи була доведена на практиці кількома вченими, але практичного застосування, так і не знайшла. В сучасних умовах ряд вчених-аграріїв розглядають безвідвальне землеробство як одну з методик органічного агровиробництва [2].

Більш широко застосовуються рекомендації вчених щодо природного землеробства (його ще називають натуральним, відновлюючим, адаптивним, органічним). Його ефективність довів ще за царських часів Іван Овсінський. Чимало зробив для популяризації цього способу відомий радянський аграрій, двічі Герой Соціалістичної праці *Георгій Мальцев*. Нині названий метод активно пропонує вчений-агроном *Микола Курдюмов*.

Історія становлення і розвитку аграрної науки в Україні пов'язана із розширенням і зміною її організаційних форм.

З розвитком наукових установ в Україні змінювалось і управління аграрною наукою. Умовно можна виділити п'ять історичних періодів.

У першому періоді (1917–1931 рр.) при Наркомземі у 1919 р. було створено Сільськогосподарський науковий комітет України (СГНКУ), який функціонував як координуючий орган, завдання якого полягало в об'єднанні всіх наукових сил і установ, плануванні розвитку аграрної науки в Україні. У 1927 р. СГНКУ було перетворено в Науково-консультаційну раду, а в Наркомземі був створений окремий науковий комітет, як адміністративний орган, в його структурі був науково-технічний сектор, який займався організацією дослідної справи.

Другий період (1931–1935 рр.) ознаменувався створенням Всеукраїнської академії сільськогосподарських наук (ВУАСГН) у травні 1931 р., проте в 1935 р. вона була ліквідована, а керівництво аграрною наукою здійснював сектор наукових установ при Наркомземі УРСР. Була також утворена Наукова рада, яка здійснювала методичне керівництво.

Третій період (1940–1960 рр.) – управління аграрною наукою безпосередньо здійснювало Міністерство сільського господарства України. Постановою Ради Міністрів УРСР № 1566 від 30 грудня 1956 р. було утворено Українську академію сільськогосподарських наук (УАСГН), яка підпорядковувалася Міністерству сільського господарства, проте і вона була ліквідована в травні 1962 р.

У четвертому періоді (1970–1990 рр.), виходячи із рішень Постанови Ради Міністрів СРСР № 943 від 12 січня 1969 р. і Постанови Ради Міністрів УРСР № 1 від 5 січня 1970 р. було утворено науково-методологічний центр – Південне відділення Всесоюзної академії сільськогосподарських наук ім. Леніна (ВАСГНІЛ).

П'ятий період почався у 1990 р., коли було утворено Українську академію аграрних наук. У 2000 р. в структурі УААН наукових установ, підприємств, організацій було 83, інститутів – 54, дослідних станцій – 14, наукових об'єднань та науково-виробничих центрів – 5. Станом на 2009 р. УААН було підпорядковано 74 наукові установи, в яких працюють понад 5 тис. науковців, серед них 75 академіків і 85 членів-кореспондентів.

Своєрідні ситуації в розвитку аграрної науки в Україні відбулися у 50–70-х рр. ХХ ст.

Визначальною в цей період була діяльність вчених-аграріїв щодо визначення наукових установ і практичних заходів щодо підвищення культури землеробства та врожайності, відтворення поголів'я і зростання продуктивності усіх видів сільськогосподарських тварин, а також на надання допомоги сільськогосподарським органам, колгоспам і радгоспам у справі впровадження у виробництво досягнень науки і передового досвіду. Відомий вчений О. І. Душечкін розробив наукові основи використання фосфорних добрив, один з перших дослідив роль мікроорганізмів і перетворення споживних речовин ґрунтів обґрунтував їх вплив на якість врожаю. Фундаментальні дослідження ролі мікроелементів у розвитку рослин здійснив академік П. В. Власюк зросла кількість теоретичних праць з питань генетики, цитології, селекції. У селекції

з'явилися нові напрями, зокрема по створенню сортів пшениці з коротким стеблем, високолізінових гібридів кукурудзи, поліплоїдних сортів жита та цукрового буряку, гетерозисних гібридів соняшнику та інших культур.

Водночас у вказані роки відбулися події, які негативно вплинули на розвиток сільськогосподарської науки в СРСР, в тому числі в Україні. Вона пов'язана з активізацією прихильників «лисенківщини», яка підтримувалася центральними органами комуністичної партії. З нею пов'язані такі процеси в усіх галузях аграрної науки, особливо в генетиці, біології, ботаніці, агротехніці. «Лисенківське вчення» підтримав В. Вільямс, який згодом «прославився» своєю травопільною системою землеробства. Суть якої зводилася до виконання двох завдань: у короткий строк створити умови родючості ґрунту і забезпечити тваринництво зеленою кормовою масою. Проте багаторічна практика показала, що вирішити це завдання в одній сівозміні не вдається.

Провалом закінчилися дослідження Т. Лисенка з яровизації, які були перенесені на поля. Між тим, вони представлялися як «преворот у зерновому господарстві». До того ж Т. Лисенко почав кампанію проти М. Вавилова, директора Всесоюзного інституту рослинництва і видатного вченого-аграрія. Підтримувалися атаки Т. Лисенка й проти інших діячів аграрної науки (Карпенка Г., Левита С, Левитського П, Агола І., Левина М. та багато інших). Наприкінці 1930-х рр. Т. Лисенко монополізував значні галузі біології. Він став президентом ВАСГНІЛ, академіком, директором Інституту генетики АН СРСР.

Трагічні за своїми наслідками мали рішення серпневої сесії ВАСГНІЛ (1948). Наслідком їх виконання сотні вчених з проблем генетики, ботаніки, фізіології, аграрних проблем були звільнені з роботи.

У подальшому «ідеї лисенківщини» знайшли відображення в законодавчих і нормативних актах радянської влади, в практичних діях М. С. Хрущова. Це виявилось значною мірою в негативному ставленні до травопільної системи землеробства, а її творця В. Р. Вільямса він звинувачував у всіх земних та небесних гріхах аж до поповщини [3].

За порадою М.С. Хрущова знімали з роботи тих, хто виступав проти його

ідеї неухильно розширювати посіви кукурудзи і зменшувати площі під пшеницю, жито, ячмінь. Між тим кукурудзяна програма не тільки не вирішила зернову проблему, а навпаки ускладнила вирішенню продовольчої програми. Зерно почали імпортувати з Канади і США.

Не сприяла стабільному забезпеченню населення продовольством і хрущовська програма розвитку тваринництва, яка була втілена у тезі «у найближчі роки наздогнати США щодо виробництва м'яса, масла і молока на душу населення».

М. С. Хрущов особисто організував розправу над президентом Української академії сільськогосподарських наук П. А. Власюком, рекомендації якого враховував у період роботи в Україні. Посіви багаторічних трав в Україні були зведені до мінімуму. Зникли чорні пари. Насаджувалися квадратно-гніздовий і квадратний способи сівби кукурудзи, соняшника, картоплі, ряду овочевих культур, механізований міжрядний обробіток у двох напрямках.

У цей же час став відомим науковець-селекціонер *Василь Миколайович Ремесло*. Виходець із селянської сім'ї, він закінчив сільськогосподарську школу, індустріальний інститут з аграрним ухилом, сільськогосподарський інститут. Набуті знання застосував на ряді селекційних станцій України та Росії. Особливо плідні були пошуки молодого селекціонера під керівництвом академіка Петра Ничипоровича Костянтинова, зокрема досліді з ярою пшеницею. Він сів її восени, наступного року досліджував уцілілі рослини, вибирав кращі зразки і знову висівав, Неоціненними в його пошуках ставали поради видатних учених Миколи Івановича Вавилова та Василя Яковича Юр'єва, які приїздили на селекційно-дослідну станцію.

Самостійну селекційну роботу В. М. Ремесло почав перед війною на Північно-Донецькій селекційній станції, яку він очолював і з якої пішов на фронт. При цьому взяв з собою якусь децицю селекційного матеріалу, проніс його крізь пекло війни і після використав у своїй роботі.

У 1948 році В. М. Ремесло приїхав у Миронівку. Понад двадцять років він працював заступником директора і водночас завідувачим відділом селекції

зернових культур Миронівської державної селекційно-дослідної станції. З 1968 року і до кінця свого життя (1983 рік) очолював створений на її базі Миронівський науково-дослідний інститут селекції та насінництва пшениці.

Першою ластівкою, яка з'явилася на полях вказаного інституту був сорт пшениці Миронівська 264. Він у всіх господарствах давав надбавку від 4 до 8 центнерів з гектара. В послідуєчому створено сорт пшениці Миронівську 808. У ньому вдало поєднані висока урожайність, зимостійкість, опір хворобам, висока якість зерна. Цей сорт висівали в Україні, більшості областей Росії, Білорусії, Молдови, республіках Прибалтики, навіть у Приураллі, західному Сибіру, Казахстані, де взагалі озиму пшеницю не сіяли. В 1971 р. Миронівська 808 займала в СРСР 9,5 мільйона гектарів. В НДР вона колосилась на 40 % загальної площі посіву озимої пшениці, а в Чехословаччині на 60 %. Тоді економісти підраховали, що на кожний карбованець витрачений на селекцію, приніс 3,58 тисячі карбованців чистого прибутку.

В Миронівці мали не один сорт. На їх основі створено 210 сортів озимої та понад 30 сортів ярої пшениці. Лише «Миронівська – 808» стала «матір'ю» більш як 140 сортів озимої пшениці. Характерно, що ця робота високо оцінювалася партійними і радянськими органами. «Є у нас на Україні Миронівський інститут селекції і насінництва пшениці, – відзначав Л. І. Брежнєв 12.02.1977 р. на зустрічі з керівниками академій наук соціалістичних країн. – Там працює видатний учений Василь Миколайович Ремесло. Сорти пшениці, виведені в інституті, дали країні у грошовому вимірі 1 мільярд 800 мільйонів карбованців».

Миронівська–808 досі не перевершена за зимостійкістю та рядом інших важливих якостей. Вона використовується селекціонерами багатьох країн як батьківська основа для виведення пшениці.

В. М. Ремесло став одним з найяскравіших творців «зеленої революції» на планеті.

Свого часу Миронівка буде своєю Меккою науки, куди одночасно приїздило з усіх-усюд по 120–150 селекціонерів, господарників, керівників

різних рангів.

У той же час В. М. Ремесло переживав, що у масовому порядку потенціал миронівських селекціонерів використовувався упівсили. Не достатньо коштів виділялося для самого функціонування Інституту, забезпечення нормальних умов життя для його співробітників. Подібного роду вади зберіглися і в сучасних умовах [4].

В. М. Ремесло – дійсний член Академії наук СРСР і Всесоюзної академії сільськогосподарських наук Імені Леніна (ВАСГНІЛ), двічі Герой Соціалістичної праці, лауреат Ленінської та Державної премій, професор, доктор сільськогосподарських наук.

У 70-80-х рр. ХХ ст. насіння виведених ним сортів озимої пшениці «Миронівська–808», «Миронівська ювілейна», «Лічівська» та інші широко використовувалися в господарствах СРСР. Урожайність зерна цих сортів (при умові додержання необхідних агротехнічних вимог) досягла 70–90 і навіть 100 центнерів з гектара.

З урахуванням цього науковці твердили, що В. М. Ремесло здійснив «пшеничну революцію» в Радянському Союзі. Сорти озимої пшениці, створені В. М. Ремеслом, підняли врожайність цієї культури на 10–15 центнерів з гектара і таким чином дали додатково сотні мільйонів тонн високоякісного зерна. У вказаний період сорти, виведені Ремеслом, використовували і у Чехії, Словаччині, Угорщині, Німеччині, Польщі, Болгарії.

В. М. Ремесло залишив значну наукову спадщину – понад 300 наукових і публіцистичних праць, у тому числі шість широкомасштабних монографій, в яких сконцентровані його думки, науковий і практичний досвід. У них закладені широкі можливості для подальшого творчого розвитку селекційного процесу.

За свою багаторічну селекційну роботу В. М. Ремесло вивів близько сорока сортів різних зернових культур, однак всесвітню славу йому принесла «Миронівська–808». Це пояснюється, насамперед тим, що вона пристосована до різних умов. Нині в процесі впровадження інтенсивних форм господарювання,

вона знову повертається на родючі українські землі [5].

Відступи від травопільної системи призвели, по-перше, до погіршення кормової бази для тваринництва, по-друге, до посилення ерозії земель, по-третє, до збільшення захворювань худоби, викликаних порушенням фізіологічних процесів у зв'язку з відсутністю в кормовому раціоні достатньої кількості зеленої маси. Це ускладнило становище у тваринництві взагалі.

Після березневого (1965 р.) пленуму ЦК КПРС були здійснені заходи щодо створення відносно сприятливих умов розвитку аграрної науки в Україні.

У 1969 р. було створено Південне відділення Всесоюзної академії сільськогосподарських наук імені В.І. Леніна.

Для підвищення ефективності дослідження в галузі селекції сільськогосподарських культур за період 1971–1983 рр. в Україні було створено 8 селекційних центрів: *Харківський* на базі Українського науково-дослідного інституту рослинництва, селекції та генетики (по зернових культурах); *Київський* на базі Українського науково-дослідного інституту землеробства (з зернових та кормових культур); *Миронівський* на базі Миронівського науково-дослідного інституту селекції та насінництва пшениці (по зернових культурах); *Південно-Західний* (Одеський) на базі Всесоюзного селекційно-генетичного інституту (по зернових і кормових культурах); *Дніпропетровський* на базі Всесоюзного науково-дослідного інституту кукурудзи (по кукурудзі та сорго); *Херсонський* на базі Українського науково-дослідного інституту зрошувального землеробства (по зернових і кормових культурах на основі зрошування), *Селекційний центр з цукрового буряка* на базі Всесоюзного науково-дослідного інституту цукрових буряків, *Український селекційний центр з картоплі* на базі Українського науково-дослідного інституту картопляного господарства.

У 80-х рр. ХХ ст. в Україні дослідження з аграрних проблем проводили 209 наукових установ і навчальних закладів, в тому числі 49 науково-дослідних інститутів та 18 вищих сільськогосподарських навчальних закладів. У них працювали 13 тис. наукових працівників, із них більше 6 тис. мали вчену ступінь доктора чи кандидата наук. Вони розробляли наукові основи розвитку

відповідних галузей сільськогосподарського виробництва, проблеми організації праці та управління у колгоспах і радгоспах.

У 80-ті рр. ХХ ст. був проголошений курс на встановлення взаємозв'язків між науковими закладами й сільськогосподарським виробництвом шляхом створення системи науково-виробничих об'єднань. Перше з них в Україні стало об'єднання «Чернігівветліткартопля», яке невдовзі досягло високих результатів. У 1980–1981 рр. в Україні було розроблено й розпочато реалізацію науково-технічних програм «Агрокомплекс», «Цукор», «Праця». Перша з них складалася з дев'яти підпрограм. У 1986 р. Міністерство сільського господарства, проаналізувавши хід її виконання, встановило, що кожна третя позиція програми залишалася нереалізованою. Так було із виконанням й інших програм [6].

Більш широко впроваджувалися у виробництво рекомендації вчених-аграріїв. Однак, в цілому ж рекомендації науки все ще мало впроваджувалися у виробництво. На пленумі ЦК КПУ, який відбувся 16 липня 1985 р. відзначалось про відірваність сільськогосподарської науки від виробництва, про значне відставання селекції. У 1970–1985 рр. селекціонери запропонували 1729 нових сортів і гібридів різних культур, але з них було районовано тільки чверть, інші були забраковані. Новими сортами картоплі засаджено лише 9 % площ. Надзвичайно мало виведено продуктивних порід худоби тощо.

Постанова пленуму націлювала на вдосконалення механізму практичного досягнення науково-технічного прогресу: він повинен включати в себе не лише розробку агротехнічних новинок, а й підготовку фахівців, здатних реалізувати їх на практиці, створення відповідних умов у сільськогосподарському виробництві, формування аграрно-дослідних комплексів [7].

Новий етап в розвитку аграрної науки почався в умовах, коли Україна стала незалежною державою. Відповідно до постанови Ради Міністрів УРСР від 22.09.1990 р. № 279 на базі Південного відділення ВАСГНІЛ було створено Українську аграрну академію, її першим президентом був доктор біологічних наук, академік НАН України і УААН О. О. Созінов. Нині президентом УААН є

доктор сільськогосподарських наук, академік УААН М. В. Зубець.

У грудні 2006 року, коли академія відзначала своє 75-річчя, її інфраструктура включала 58 наукових установ, а також дослідні станції та господарства. Сформована потужна експериментально-виробнича база. У землекористуванні наукових установ і дослідних господарств перебувало понад 500 тис. га землі.

Науковий потенціал академії здатний вирішувати усі завдання, щодо входження в ринкові умови господарювання та інтеграцію у міжнародне співтовариство. В установах академії працювало понад 5 тисяч науковців, серед яких 393 доктори і близько 2 тисяч кандидатів наук. До персонального складу академії входили 80 дійсних членів (академіків), 100 членів-кореспондентів, 50 іноземних членів та 12 почесних членів – відомих керівників і спеціалістів. Щорічно до аспірантур наукових установ мережі академії вступають 320–350 молодих спеціалістів.

За останні роки наукою передано виробництву близько 2800 сортів і гібридів вітчизняної селекції, що становить майже 72 відсотки від усіх зареєстрованих сортів. Сорти зернових колосових культур висіваються на 90 відсотках площ, соняшнику на 70, цукрові буряки на 80, кукурудза на 85 відсотках. Вартість вітчизняного насіння у 2–4 рази нижча від зарубіжного. За останні роки виведені чотири породи великої рогатої худоби молочного напрямку, три породи – м'ясного, дві породи овець, які й становлять основу вітчизняного тваринництва.

Академія координує фундаментальні та прикладні дослідження. У її структурі шість відділень: землеробства і рослинництва; зоотехнії; ветеринарної медицини; механізації і електрифікації; аграрної економіки і земельних відносин; наукового забезпечення трансферу інновацій.

Українська академія аграрних наук розробила Концепцію науково-технічної програми «Моніторинг агроресурсів та прогнозування їх стану з використанням даних дистанційного зондування» («Агрокосмос»), яка має стати першим кроком для створення державної агроінформаційної системи

моніторингу агроресурсів.

Об'єктами досліджень є аграрні ресурси та їх стан, який можливо визначити засобами дистанційного зонування,. Це, зокрема, такі характеристики ґрунтового покриву, як ґрунтові ареали, вміст гумусу, ерозія, підтоплення, засолення, переущільнення та рослини ресурси площі основних сільськогосподарських культур, стан посівів, прогнозування урожаю.

При визначенні її мети та конкретних завдань залучено досвід використання космічної інформації для господарської діяльності у США, Франції, Англії, ФРН, Польщі, Угорщині, Чехії та Росії. Її концептуальною основою є положення декларацій європейської системи агромоніторингу за допомоги космічних засобів дослідження Землі MARS (Monitoring Agriculture by Remote Sensing). Одним з елементів цієї системи є перевірка фермерами щодо площ посівів і урожаю сільськогосподарських культур. Роботи розпочалися ще у 1992 р., а вже в 1996 р. на основі 86 полігонів за даними космічного знімання були виконані роботи із загального моніторингу та проведено перевірку 122 тис. декларацій. Середня тривалість періоду між отриманням знімку зі штучного супутника SPOT, як основного джерела космічної інформації, до передачі результатів замовнику (приміром, даних про урожай фермерів) не перевищує 5 діб.

У цілому завдання науково-технічної програми «Агрокосмос» полягає в науковому обґрунтуванні і створенні наземної спостережної мережі, а також розробці індикаторів, нормативів і рекомендацій щодо отримання і використання оперативної інформації про стан агроресурсів. Це дасть змогу інтегрувати існуючі традиційні і дистанційні методи досліджень, для отримання оперативної та достовірної інформації.

Створення вибіркової спостережної мережі за матеріалами космічного знімання і сучасних інформаційних технологій обробки дистанційної і тематичної інформації передбачає організацію тестових ділянок на всій території України. З урахуванням особливостей її природно-кліматичних зон, їхній розмір коливається від 20 до 25 км². Передбачено здійснити

експериментальне обстеження і відповідні розрахунки в межах тестових районів.

З урахуванням 4-річних обстежень вирощування 4-х груп культур: зернових, цукрового буряку, соняшнику і картоплі, на території України виділено 5 зон однорідних територій, які характеризуються відповідною щільністю тестових ділянок.

Головним співвиконавцем програми «Агрокосмос» має виступати Національне космічне агентство, Головна наукова установа програми Інститут агроекології встановила тісну співпрацю з ДП «Дніпрокосмос» Національного космічного агентства.

Головним замовником прикладних досліджень в основному є Мінагрополітики. Замовниками можуть стати і Міністерство економіки, Державні комітети земельних ресурсів, водного і лісового господарства, Держкомстат, регіональних органів представницької і виконавчої влади [8].

Матеріали наукових установ УААН та вищих аграрних навчальних закладів про результати проведених досліджень дають підставу не погоджуватися із наведеними судженнями.

На загальних зборах УААН, які відбулися у квітні 2007 року підбито підсумки діяльності наукового закладу за 2006 рік та розглянуті завдання на 2007 рік.

У доповіді президента УААН, академіка М. В. Зубця і виступах учасників зборів обґрунтовано твердилось, що науковці академії головні зусилля докладають для створення інноваційної моделі розвитку аграрного сектора економіки в умовах ринкових відносин. Експериментальна база та виробничі підрозділи наукової установи виконали і освоїли загальним обсягом 23 наукові розробки інформаційного і методичного забезпечення товаровиробників. Це підтверджено результатами роботи підрозділів академії.

16–19 травня 2007 р. відбувся фестиваль науки, в якому взяли участь 67 наукових установ. Виступи їхніх представників опубліковані у 12 фахових журналах. Були організовані спеціальні виставки «День науки і його значення

для формування ділових і професійних якостей наукового працівника». Проведені «круглі столи» на тему «Аграрна наука та її завдання на майбутнє». Вчені, які досягли в своїй роботі вагомих результатів нагороджені почесними грамотами.

З метою широкого інформування товаровиробників про наукові досягнення і практичні розробки вітчизняних науковців і наукових установ проведені зустрічі вчених зі студентами та організовані Дні «відкритих дверей».

Ці заходи проводилися у найбільш престижних наукових установах: ННЦ «Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О. Н. Соколовського», Інститут сільськогосподарської мікробіології, Селекційно-генетичному інституті, НЦ насінництва та сортування, Інститут зернового господарства, Інститут овочівництва і баштанництва, Інституті цукрових буряків, Миронівському інституті пшениці імені В. М. Ремесла, Інституті захисту рослин, ННЦ «Інститут механізації та електрифікації сільськогосподарства».

У фестивалі брали участь науковці Національного аграрного університету (м. Київ), Луганського національного аграрного університету.

Науково-дослідні заклади, які входять до складу УААН, досягли суттєвих результатів у виконанні завдань комплексної програми досліджень [9].

Відділенням землеробства і рослинництва УААН розроблено концепцію та обґрунтовано нові наукові основи використання земельних ресурсів. Базується цей підхід на оптимізації структури агро-екосистем та на правильному співвідношенні орних земель, природних кормових угідь, лісових насаджень, водних ресурсів тощо.

Науковці прагнуть отримувати нові знання методом досліджень з генетики, біотехнологій, фізіології рослин та на їх основі створювати нові гібридні види сільськогосподарських культур. У 2006 році створено і передано для державного сортовипробування майже 200 сортів і гібридів.

Підготовлено пропозиції щодо формування науково-технічної програми

на 2007–2010 рр. Також досліджено збудників хвороб озимої пшениці і відкрито два нових штами мікроорганізмів, що дозволяє розробляти відповідні засоби захисту.

На виконання Указу Президента «Про заходи щодо підвищення боротьби з інфекційними хворобами» підготовлено програми боротьби проти високопатогенного грипу птиці, лікування та профілактики туберкульозу тварин, розвитку імунології, генної інженерії та імунобіотехнології. Створено також понад 20 ветеринарних препаратів, розроблено 95 державних стандартів і технічних умов, удосконалено системи стандартизації і сертифікації продукції тваринництва.

Діяльність відділення аграрної економіки та земельних відносин спрямовувалася на розв'язання актуальних проблем розвитку економічних і земельних відносин, організацію агропромислового виробництва та економіки АПК, лісового господарства та інших галузей на селі. Зокрема науковці досліджували формування земельних відносин, сталого землекористування та землеустрою. Брали участь у створенні законодавчої, нормативно-правової бази реформування аграрного виробництва. Розроблено близько 20 проектів законодавчих та інших нормативних документів, завершено 87 проектів, з яких 47 пройшли виробничу перевірку, 39 – рекомендовано регіональним центрам для перевірки.

Науковцями підрозділу інженерно-технічної сфери обґрунтовано механіко-технологічні основи впровадження нових процесів ефективного машинного виробництва аграрної продукції, Впродовж 2006 року розроблено близько 20 найменувань машин та обладнання, а також низку нормативно-технічних документів.

Вперше здійснено комплексні дослідження та конструкторські роботи щодо виробництва біопалива з насіння сільськогосподарських культур. Започатковано нові принципи раціонального формування машинно-тракторного парку, систем технологічного сервісу, ефективного використання енергоресурсів.

У цьому напрямі триває розроблення нових методів збереження та

раціонального використання генетичних ресурсів, підвищення продуктивності та стійкості до захворювань тварин. Відділенням тваринництва та ветеринарної медицини завершено створення і проведено державну апробацію нової породи свиней і двох заводських типів великої рогатої худоби. Опрацьовано нові технології виробництва тваринницької продукції, виготовлення м'ясо-молочних продуктів.

Підрозділ наукового забезпечення трансферу інновацій займається вирішенням питань наповнення аграрних ринків регіонів наукомісткою продукцією, зокрема, елітним насінням нових сортів і гібридів сільськогосподарських культур, племінним молодняком високопродуктивних порід тварин, впровадженням інноваційних технологій виробництва.

Провідними установами підрозділу завершено 647 розробок, здійснено трансфер 889-ти до агроформувань регіонів. В осінньо-зимовий період проведено заняття з підвищення кваліфікації близько 60 тисяч працівників АПК. У 39 наукових установах проводиться робота з підготовки наукових кадрів через аспірантуру і докторантуру. Щорічно тут проходять навчання близько 300 аспірантів.

Постійно розширюються міжнародні науково-технічні зв'язки. У 2006 році наукові установи академії стали співвиконавцями близько 300 спільних проектів з відповідними науковими закладами 55 зарубіжних країн. Обсяги надходжень від співпраці за міжнародними проектами становили близько 600 тисяч доларів.

Водночас, в діяльності президії, відділень і наукових установ УААН залишається ряд не вирішених питань.

Однією з проблем – послаблення діяльності багатьох відомих наукових шкіл. З таких напрямів як зимостійкість озимих культур, автоматизація виробничих процесів в АПК, ґрунтозахисне землеробство вони взагалі припинили своє існування.

Також треба визнати брак професійного рівня кадрів, якісного складу наукових працівників тощо. Існує нагальна потреба поглиблення досліджень з проблем соціального розвитку і облаштування сільських територій, формування

і ефективного використання трудових ресурсів на селі, методів і механізмів регулювання земельних відносин, устрою й охорони землі. Необхідно посилити дослідження з ветеринарно-санітарного контролю за якістю продуктів харчування, важливо активізувати роботу в сфері маркетингової стратегії на аграрному ринку України тощо.

За останні роки наукові установи академії активізували роботу з питань формування об'єктів права інтелектуальної власності, правового захисту, комерціалізації завершених наукових розробок. Це сприяло надходженню у бюджет 2006 року понад 16 млн. грн. Це майже 48 відсотків від загальної суми спецфондів УААН.

Життя вимагає більш доцільного використання усіх стимулів та механізмів для підвищення активності патентування винаходів, посилити мотивацію до отримання патентів. Академія буде ставити питання про зменшення для вітчизняних винахідників вартості експертизи поданих заявок. Необхідно домогтись обов'язкового патентування науково-технічних досягнень у процесі виконання відповідних державних програм; створити можливості патентування за кордоном перспективних селекційних розробок для розвитку експортного потенціалу наукових установ академії.

Надалі слід визначити пріоритети в аграрній науці та інноваційній діяльності, обґрунтувати шляхи модернізації аграрного науково-технічного потенціалу, розробити систему організаційно-економічних заходів державної підтримки підвищення науково-технічного рівня агропромислового виробництва, опрацювати комплекс науково-технічних програм розвитку системи наукового забезпечення агропромислового виробництва та сформувати інфраструктуру ринку інновацій для ефективного використання інноваційних технологій в агропромисловому виробництві [10].

На виставці-ярмарку «Агро–2007» широко демонстрували свої досягнення 42 наукові установи УААН. На спеціальних стендах розповідалось про 200 наукових розробок нового покоління, які здатні забезпечити зростання обсягів виробництва на 20–40 %, підвищення продуктивності праці на 60-80 %

та зниження трудомісткої продукції на 18–25 %. Водночас для ілюстрації досягнень науки і техніки демонструвались 25 одиниць технічного устаткування. Для учасників та відвідувачів виставки було підготовлено 2 тис. примірників інформаційних матеріалів та чотири наукові фільми.

Вказана експозиція свідчила, що у 2007 р. порівняно з минулим періодом відбулося зростання ресурсозберігаючих технологій вирощування сільськогосподарських культур з 96 до 146, або в 1,6 раза, високоврожайних сортів і гібридів зернових культур, стійких до вилягання, осипання та проростання зерна в колосі з 102 до 232 – в 2,2 раза, засобів механізації сільськогосподарських процесів з 14 до 22 найменувань – на 8 позицій, обладнання для переробки тваринницької сировини з 9 до 13 найменувань - на 4 позиції.

Демонстраційні матеріали на виставці в сучасних умовах в змістовному плані до переліку наукових брендів відносяться:

- способи оцінювання ерозійної небезпеки і ґрунтозахисної оптимізації агроландшафтів (ННЦ «Інститут ґрунтознавства та агрохімії»);
- новий метод і технологія зрошення земель шланго-барабанною дощувальною машиною, яка може працювати за сумісним використанням її із широкозахватною технікою;
- підходи до формування лісової компоненти у найскладнішому за природно-кліматичними умовами регіоні – зоні Степу (Інститут агроекології УААН);
- коротко ротацийні сівозміни, насичені зерновими культурами, апробовані композиції біомінеральних добрив, мало затратне технологічне проведення підтримуючого вапнування кислих сірих лісових ґрунтів (ННЦ «Інститут землеробства УААН»);
- розроблені унікальні технології вирощування сільськогосподарських культур, які здатні забезпечити надзвичайну урожайність.

16 червня 2007 р. в павільйоні № 17 проводив роботу Українсько-німецький форум з біоенергетики. Основна увага була приділена розгляду

таких актуальних питань; політичні цілі та пріоритети розвитку біоенергетики в Україні: стратегія використання біопалива в Україні; стратегія використання біомаси (солома та деревина). З доповідями виступили відповідно М. Кобець (представник Аналітично-дорадчого центру блакитної стрічки ПРООН), Г. Гелетула (директор науково-технічного центру «Біомаса»), Херндрик Ван дер Тол (представник компанії «Енвітек Біогаз»), Олександр Фельде (представник компанії «Пробітех»), Хайнц Штрубенкофф (керівник групи «Німецько-Український Аграрний Діалог») [11].

11–16 червня 2007 року у павільйоні № 19 Національного комплексу «Експо-центр України» проводив свою роботу *Міжнародний аграрний бізнес з проблеми «Підвищення прибутковості та ефективності господарювання як стратегія успіху в агробізнесі»*. У рамках цього заходу працювали робочі групи з проблеми рослинництва, тваринництва та генетики. У її складі були представники зарубіжних наукових та навчальних закладів (Олівер Муссхофф – доктор університету імені Мартіна Лютера (Німеччина), Йон Ганф – доктор Інституту аграрного розвитку в країнах Центральної та Східної Європи та ін.), які доповідали про ефективні технології розвитку аграрного сектору у країнах, які вони представляли. Конкретно-практичний характер носили доповіді «Типові умови і перспективи розвитку українських аграрних підприємств», «Застосування наукових дослідницьких результатів на практиці приносить суттєві прибутки», «Стратегія успіху. Досвід практиків», «Вертикальна інтеграція як потреба в сучасному агробізнесі», «Сировинний хаос на світовому ринку».

Під час роботи по групах обговорювалися проблеми «Підвищення прибутковості в землеробстві», «Годівля та генетика», «Продуктивне свилярство – покроковий розвиток».

Список використаної літератури

1. *Шаповал О.* Іван Овсінський – українські літери в абетці світового землеробства / О. Шаповал // *Агробізнес сьогодні.* – 2007. – № 9 (115) (трав.). – С. 42.

2. *Там само.* – С. 41–42.

3. *Хрущев Н. С.* Современный этап коммунистического строительства и задачи по улучшению руководства сельского хозяйства / Н. С. Хрущев. – М., 1962. – С. 46–62.

4. *Поліщук Б.* Академік пшеничного поля. До 100-річчя двічі Героя Соціалістичної Праці академіка Василя Миколайовича Ремесла / Б. Поліщук // *Сільські вісті.* – 2007. – № 16 (17999), 9 лютого; *Петрусенко М.* Селекціонер – автор світового шедевра / М. Петрусенко // *Урядовий кур'єр.* – 2007. – № 25, 9 лют.

5. *Вергунов В.* Сеятель / В. Вергунов, О. Черниш // *Зеркало недели.* – 2007. – № 18(647) 12 мая. – С. 12.

6. *Падалка С. С.* Українське село в контексті політики тоталітарної держави (60–80-ті роки ХХ ст.) / С. С. Падалка. – К.: Укр. центр духов. культури, 2003. – С. 83.

7. *Центральний державний архів громадських об'єднань України (ЦЦАГО),* ф. 1, оп. 1, спр. 822, арк. 22, 28.

8. «*Агрокосмос*» – земля під наглядом: ынтерв'ю кореспондента «Аграрного тижня» з віце-президентом УААН М. Безуглим // *Аграрний тиждень.* – 2007. – № 9, 12–18 берез.

9. *Аграрний тиждень.* – 2007. – № 16-17, 30 квіт.–13 трав. – С. 10.

10. *Урядовий кур'єр.* – 2006. – № 237, 15 груд.

11. *Інформаційні матеріали* про підготовку та проведення виставки-ярмарку «Агро-2007». – Поточний архів Української аграрної конфедерації. Лип. 2007.